ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

*Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran 2014, s. 58-69*

**Leyla ŞENTÜRK**[1]

**Elif AKTAŞ**[2]

# AHMET MİTHAT EFENDİ VE ÇOCUK EĞİTİMİ[3]

**Özet**

Ahmet Mithat Efendi (1844-1912) romancı kimliğinin yanında bilim, fen ve edebiyatın hemen her sahasında yazılar yazmış, hayatı boyunca çıkardığı dergi ve gazetelerde yazdıklarından başka iki yüz kadar da kitap yayınlamış bir Tanzimat devri aydınıdır. Dönemin öncü yazarlarından olan Ahmet Mithat, yazdıklarıyla okuyucusuna çok şey öğrettiği için "ilk hoca" adıyla anılmaktadır. Buna rağmen, yazarın halkı değişik konularda bilgilendirmek amacıyla yazılmış eserlerinden günümüzde gereği gibi faydalanılmamaktadır. Bu çalışmanın amacı, Ahmet Mithat'ın çocuk eğitimi konusundaki görüşlerini tespit etmek ve bu görüşleri çağdaş eğitim anlayışıyla karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır. Çalışmada, yazarın doğrudan eğitimle ilgili olarak kaleme aldığı eserler, çoğu Osmanlı Türkçesi ile yazılmış orijinallerinden olmak üzere, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Söz konusu çalışmanın sonucunda, Ahmet Mithat'ın çocuk eğitimi konusunda kendi döneminin çok daha ilerisinde fikirlere sahip olduğu ve bu fikirlerin günümüz eğitim anlayışıyla örtüştüğü görülmüştür. Bu sonuç, öncü bir Türk aydınının gözüyle çocuk eğitimi alanında katettiğimiz mesafeyi ortaya koyması açısından önemlidir.

**Anahtar kelimeler:** eğitim, çocuk eğitimi, Ahmet Mithat Efendi, modern eğitim anlayışı

---

[1] Yrd. Doç. Dr., Lumina-The University of South-East Europe, Department of Applied Modern Languages, Bükreş/Romanya, leyla.senturk@lumina.org

[2] Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Çayeli/Rize, elifaktas@erdogan.edu.tr

[3] Adı geçen makale 3-5 Ekim 2013 tarihleri arasında Trabzon'da KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi tarafından gerçekleştirilen VI. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.
Adı geçen makalenin hazırlanmasında Yrd. Doç. Dr. Tacettin ŞİMŞEK danışmanlığında hazırlanan Dr. Leyla ALBAYRAK (ŞENTÜRK)'e ait "Ahmet Mithat Efendi'nin Eserlerinde Eğitim ve Çağdaş Eğitim Yaklaşımları Arasında Bir Karşılaştırma" adlı doktora tezinden faydalanılmıştır.

**AHMET MITHAT EFENDI AND CHILD EDUCATION**

**Abstract**

Ahmet Mithat Efendi (1844-1912) is a writer of the Tanzimat period who, together with being a novelist, produced writings in almost all the fields of natural sciences and literature, published articles in the magazines and newspapers that he issued throughout his lifetime, and wrote a total of about two hundred books. Ahmet Mithat, one of the pioneer authors in his period, is known as `the first teacher` because he taught much with his works to his readers. The aim of this study is to detect Ahmet Mithat`s opinions on child education and to put forward the similarities and differences between his opinions and modern educational approaches. In this study, qualitative content analysis method is used to analyze author`s educational works, are mostly original in Ottoman language. As a conclusion, it is seen that Ahmet Mithat's opinions about child education were much more ahead of his time and overlapped with recent educational approaches. This conclusion is important to put forward our developments in the field of child education through a pioneer Turkish intellectual`s eyes.

**Keywords:** education, child education, Ahmet Mithat Efendi, modern educational approach

## GİRİŞ

Bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan, çocuk olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998: 495). "İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur." şeklindeki atasözümüz, çocuk eğitiminin ne denli önemli olduğunu gösterir niteliktedir. İyi bir eğitimin temelleri çocukluk çağında atılır. Çocuğun fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimi kadar ailesi ve içinde bulunduğu çevre de onun eğitimi üzerinde etkilidir.

Ahmet Mithat çocuğu her şeyin merkezinde kabul eder. Ona göre çocuk, Allah'ın insanlara bahşettiği en yüce nimettir. Çocuk, evliliğin imzasıdır ve aileyi gerçek bir aile yapan da odur. Gelecekte ailenin, toplumun, milletin ve nihayet tüm insanlığın yapısını çocuklar şekillendirecektir. Bu nedenle çocukları iyi yetiştirmek, aslında bütün insanları etkileyen önemli bir görevdir (Albayrak, 2010: 21). İnsanlığın ve medeniyetin geleceği, çocukların şimdiki hâliyle doğru orantılıdır. "Bugünkü çocukların hüsn-ü terbiye ve talimi yarın medeniyet-i beşeriye zimâmını ellerine alacak olanların bazu-yı muvaffakiyetlerine kuvvet vermek demektir." (1899a: 11) diyen yazar, geleceğe yön verecek olan çocukların bu konuda başarılı olabilmeleri için iyi bir eğitim öğretim alarak yetiştirilmeleri gerektiği görüşündedir. Çocuk eğitiminde izlenmesi gereken yol ise "Evladınız sizin zamanınızdan başka bir zaman içindirler. Evladınıza vereceğiniz terbiyeyi dahi sizin zamanınızdan başka bir zamana lazım olan terbiye suretinde veriniz." (1888: 26) sözüyle karşımıza çıkar. Günümüz eğitim anlayışıyla örtüşen bu söze göre çocuklar, yaşayacakları devrin şartlarına uygun şekilde yetiştirilmelidirler. Hedeflenen kalkınma ve medenileşme ancak bu yolla sağlanabilir.

Bir milleti aileler, aileleri ise fertler teşkil eder. O fertler ne kadar bilgili ve terbiyeli olursa oluşturdukları aile de o kadar bilgili ve terbiyeli olur. Böyle ailelerin oluşturdukları milletler yine o oranda medeni ve kalkınmış olurlar (Ahmet Mithat, 1898: 186-187). Bu gerçek, çocukların iyi yetiştirilmesini bir kat daha önemli kılar. Eski asırlardan beri farkında olunan bu gerçek, çocukların hükümete aidiyeti ve hükümetin istediği şekilde terbiye edilmeleri fikrinin pek çok zihinde yer etmesine sebep olmuştur (Ahmet Mithat, 1898: 188-189). Zira devletin devamlılığını ve gelişmesini çocuklar sağlayacaktır.

Yazar, sonsuz yaşam isteğinin her insanda bulunduğunu belirtir. Öldükten sonra manen yaşamaya devam etmek, insanların gönüllerinde ve hafızalarında yer etmekle mümkün olur. Bunu başarmanın yoluysa hizmet etmektir. Kişinin ailesi, dini, devleti, milleti ve nihayet tüm insanlık için elinden geldiğince hizmet etmesi, hangi vasıtayı kullanırsa kullansın, hangi yolda olursa olsun gücünün yettiğince çaba sarf etmesi, onun öldükten sonra da hatırlanmasını sağlayacaktır (1899b: 63-75). İnsanın öldükten sonra da yaptıklarıyla, ortaya koyduğu eserlerle varlığını sürdürme isteği karşısında Ahmet Mithat'ın sunduğu en etkili, en güzel yol ise çocuk yetiştirmektir (1899b: 75-78). Dünyada insanın en çok lezzet aldığı şey budur. Evlat yetiştirmenin zahmetleri olmakla birlikte insana verdiği mutluluk, bu zahmetleri unutturacak kadar çoktur. Ebeveynler ile çocuklar arasındaki sevgi bağının asıl kaynağını da bu oluşturmaktadır (Ahmet Mithat, 1898: 195-197).

Anne ve babanın çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmeleri için, öncelikle onu çok iyi tanımaları gerekir. Çocuk eğitimini kutsal bir savaşa benzeten yazar, bir askerin topoğrafyasını bilmediği bir alanda savaşamaması gibi, ebeveynlerin de çocuğu tanımadan ona gerekli talim ve terbiyeyi veremeyecekleri görüşündedir. Çünkü bu cihadın topoğrafyası, çocuğun fiziksel ve ruhsal özellikleridir (1899a: 360). Bu özellikler öğrenilirse, görevlerini hakkıyla yerine getirmek isteyen anne babalar, pedagoji alanında okudukları kitapları gereği gibi anlayabilecek ve yine gereği gibi uygulayabileceklerdir (Ahmet Mithat, 1899a: 359-360). Anlaşıldığı üzere Ahmet Mithat, çocuğa iyi bir eğitim verebilmek için ebeveynlerin onu fizyolojik ve psikolojik yönleriyle tanımaları gerektiğini düşünür.

## PROBLEM DURUMU

İlk romancılarımızdan biri olan Ahmet Mithat Efendi, eğitimci kişiliğiyle de tanınan bir yazardır. Onunla ilgili pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen doğrudan doğruya eğitimle ilgili eserleri yeterince ele alınmamıştır. Bu çalışmada "Ahmet Mithat Efendi'nin çocuk eğitimi konusundaki görüşlerinin modern eğitim yaklaşımlarıyla örtüşme düzeyi nedir?" sorusuna cevap aranmaktadır. Bu nedenle yazarın doğrudan eğitimle ilgili olarak kaleme aldığı eserler, çoğu Osmanlı Türkçesi ile yazılmış orijinallerinden olmak üzere, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

## AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, Ahmet Mithat'ın çocuk eğitimi konusundaki görüşlerini tespit etmek ve bu görüşleri çağdaş eğitim anlayışıyla karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktır. Söz konusu çalışmada; çeşitli yanlarıyla romancı, hikâyeci,

filozof, bilim adamı, tarihçi, gazeteci, araştırmacı, kitapçı, matbaacı, devlet memuru ve iş adamı sıfatıyla karşılaştığımız Ahmet Mithat Efendi'nin eğitimci yönü ele alınacaktır.

## AHMET MİTHAT'A GÖRE ÇOCUK EĞİTİMİ

Ahmet Mithat'a göre çocuk, Allah'ın insanlara bahşettiği nimetler içerisinde en yüce nimettir (1899b: 170). Bu nedenle ebeveynlerin çocuğu tanımaları son derece önemlidir. Ancak bu yolla önlerindeki bu güzel âlemi keşfedebilir, onunla ilgili görevlerini en iyi şekilde gerçekleştirebilirler (Ahmet Mithat, 1899a: 2-5).

İnsanın çocukluğu, hayvanlarda olduğu gibi anne babanın yardımına duyulan ihtiyacın kısa sürede ortadan kalktığı bir çocukluk değildir. O, özellikle annenin bakımına muhtaçtır. Çocukluk gerçeği bilinmeyerek yürütülecek bakımın, çocuğun gelişim hızını engelleme olasılığı yüksektir (Ahmet Mithat, 1899a: 11-12). Ahmet Mithat, evladıyla doğru dürüst ilgilenmeyen babaların çocuğu tanımadığı, hatta onu kendi kucaklarında büyüten annelerin bile bu konuda yeterince bilgi sahibi olmadığı görüşündedir. Bu düşüncesi ona, çocuğu psikolojik ve fizyolojik yönleriyle tanıtmak amacıyla "Çocuk Melekât-ı Uzviye ve Ruhiyesi" adlı kitabı yazdırmıştır (1899a: 359-360).

Çocuğun dünyaya geldiği ânı bir meyvenin olgunlaşıp dalından düşmesine benzeten yazar, doğumunu takip eden günlerde çocuğun, bir değişim ve gelişim sürecine girdiğini belirterek anne karnındaki çocuğun eğitilebileceği görüşünü reddeder (1899a: 52-53). Çocuk için öğrenme süreci dünyaya geldikten sonra başlar. Anne karnındaki çocuğa ebeveyninin manevi yönden de hiçbir şey aktaramayacağını belirten yazar, bu yöndeki eğitimin ancak çocuk dünyaya geldikten sonra, anne ve babanın sergileyecekleri iyi örnekler sayesinde verilebileceğini ifade eder (1899a: 55-56).

### Çocuğun Evde Talim ve Terbiyesi

Ahmet Mithat'a göre çocuğun mutluluğu iki şekilde gerçekleşir. Bunlardan biri maddi mutluluk, diğeriyse manevi mutluluktur. Manevi mutluluğu sağlamanın yolu çocuğu iyi terbiye etmekten geçer (1899b: 33). Çocuğun evde alacağı ilk talim ve terbiye son derece önemlidir. Yazara göre çocuğun talim ve terbiyesi ile ilgili asıl görev babalarındır (1899c: 117-119).

Çocuğun dikkat ve çabasının öğrenmedeki etkisi büyüktür. Çocuk neyi öğrenecekse bu sayede öğrenecektir (Ahmet Mithat, 1899c: 71). Konuşmaya başlayan çocuk dikkatini çeken ve öğrenmek istediği her şeyi sorar. Çocuğun merak duygusu asıl o zaman hissedilir. Bu dönemde çocuğun sorularına doğru cevaplar verilmeli, baştan savma cevaplardan uzak durulmalıdır (Ahmet Mithat, 1899a: 254-255). Ahmet Mithat'a göre cevaplanması güç sorularla karşılaşıldığı zaman çocuğu aldatmaya kalkışmak ve yanlış cevap vermektense, onun dikkatini başka yöne çekmek daha doğrudur. Bir diğer çözüm yolu ise "bilmiyorum" cevabını vermektir (1899a: 256-257). Yazara göre çocuğun asıl terbiyesi işte bu soru ve cevaplarla mümkün olacaktır. Dolayısıyla çocuğun bu dönemi bir fırsat bilinmeli, çocuğa kazandırılmak istenen iyi ahlak ve terbiye bu yolla aktarılmalıdır. Bunu sağlamak içinse çocukla mümkün olduğunca fazla zaman geçirilmelidir. Çocuğun, yanında büyüdüğü kişilerden etkilendiği ve onları model aldığı unutulmamalıdır (Ahmet Mithat, 1899a: 258-259).

Merak duygusu çocuğun dikkatini uyandırarak çeşitli eğilimlere sebep olur. Bunun üzerine ortaya çıkan taklit etme çabası, çocuğa başkalarından gördüğü şeylerin aynılarını yaptırır ve asıl öğrenme de bu yolla gerçekleşir. Zira bir şeyi sadece görerek öğrenmek, onu yapabilmek derecesinde bir öğreniş sayılamaz. Yazara göre asıl öğrenme, yaparak öğrenmedir (1899a: 238-239).

Ahmet Mithat'a göre çocuk iki yaşını tamamlamadan duyuları ve zihni melekeleri yeterince güçlenip olgunlaşmamış olacağı hâlde, bu süre zarfında pedagojik hükümler dahilinde terbiye edilirse daha sonraki talim ve terbiye için gereği gibi hazırlanmış olur (1899c: 65-66). Ancak çocukta hafıza gücü üç yaşından önce oluşmaz. Bu nedenle çocuğa üç yaşından önce soyut kavramlar öğretilmeye çalışılmamalıdır (Ahmet Mithat, 1899a: 186-187). Çocuğa verilen eğitim öğretimde dikkate alınması gereken husus, çocuğun ön bilgileridir. Çünkü çocuğa öğretilmeye çalışılanlar, onun daha önce öğrendiklerinin üzerine bina edilecektir. Bu yüzden çocuğa öğretilecek bilgilerin doğru şekilde tasnif edilmesi önemlidir (Ahmet Mithat, 1899c: 146-147).

Ahmet Mithat, çocuğun hâlâ çok küçük olduğu düşüncesinin o çocuk için âdeta bir düşmanlık olacağını ifade eder. Talim ve terbiyede geç kalınması pedagojik açıdan da uygun değildir. Bu nedenle çocuk üç yaşını tamamladığında ciddi anlamda eğitime başlanmalıdır (1899c: 108-112).

Çocuğun hayal gücünü geliştirmek amacıyla masal ve hikâyelerden yararlanmak son derece önemlidir (Ahmet Mithat, 1899a: 210-212). Ayrıca henüz okuma yazma bilmeyen çocukların eğitiminde resimli kitaplardan faydalanmak çok etkilidir. Bu sayede çocuk, daha okuyup yazmaya başlamadan önce de pek çok şey öğrenir. Kazandığı bu ön bilgiler ise daha sonraki öğrenmelerini olumlu yönde etkiler (Ahmet Mithat, 1899c: 91-95).

**İlkokuma Yazma Eğitimi**

Ahmet Mithat, ilkokuma yazma eğitiminin doğru zamanda verilmesinin gereği üzerinde önemle durur. İçinde bulunduğu dönemde çocukların yaklaşık dört buçuk yaşında okula gönderilmelerini eleştirir, bunu yapan ebeveynleri acelecilikle suçlar (1899c: 63-64). Çünkü dokuzuncu yaşından, özellikle de yedinci yaşından önce çocuğa okuma yazma öğretmek için gösterilen çaba, onu boş yere yorar ve sağlığına zarar verir. Ayrıca ilkokuma yazma eğitiminin gereği gibi verilmesi iki yıllık bir süreçte gerçekleşir (1899c: 80-84).

Yazar, çocuktan yaşının üstünde bir anlama kabiliyeti beklenmemesi gerektiğini ifade eder. Ona göre okuma yazma öğretmek için hiç değilse çocuğun altı yaşını bitirmesi beklenmeli, sekiz yaşını tamamlamadan önce de okuduğunu anlaması, düşündüğünü yazı ile anlatması beklenmemelidir (1899c: 89).

Ahmet Mithat, okuma yazma ile eğitim arasındaki ilişkiye de değinir. Ona göre okuma yazma, bir insan için dinleyip konuşmaktan başka bir şey demek değildir ve bunlar eğitim öğretimin başlangıcıdır. Bir kişi okuma yazma öğrendikten sonra "tahsil-i maarif"e başlayabilecek bir dereceye gelmiş olur (Us, 1955: 49).

**Çocukta Ahlak Eğitimi**

Çoğu zaman anne ve babalar, çocuklarına pek çok öğüt verirler. Ancak çocuklar davranışlarla verilen mesajları almaya ve onların ardındaki anlamlara ulaşmaya daha açıktırlar (Tezvaran, 2003: 55). Ahmet Mithat'ın düşünceleri de günümüzdeki bu anlayışla örtüşmektedir. Ona göre, çocuk doğduğu zaman ahlak açısından beyaz bir sayfa gibidir, üzerine ne yazılacaksa sonradan yazılacaktır (1899a: 352-353).

Yazar, çocuğun ahlak eğitimi konusundaki asıl sorumluluğu anne babaya yüklemiştir. Eğer çocuk şefkatli bir anne ve otoriter bir babanın eğitimi altında yetiştirilmeden kendi başına büyüyecek olursa, güzel ahlaktan mahrum kalarak büyür (1899a: 325). Bu nedenle yazar, çocuğa iyi bir ahlak eğitimi vermek isteyen anne babanın izlemesi gereken yolu da açıklar. Çocuğa öğretilmek istenenler konuşarak kazandırılmaya çalışılmamalıdır. Ebeveynler çocuğa kazandırmak istediklerini davranışlarıyla sergilemeli, ona örnek olmalıdırlar. Çünkü çocuk üzerinde sözler değil, davranışlar etkilidir. Yazar bu konuda "Kuş yuvada gördüğünü işler." örneğini verir (1899a: 344-346). Demek ki anne ve babanın davranışları son derece önemlidir. Özellikle de çocukla birlikte daha çok zaman geçiren annenin davranışları, bu açıdan daha fazla önem arz etmektedir. Çünkü çocuk her ahlak dersini yanlarında büyüdüğü kişilerden alır (Ahmet Mithat, 1899a: 357).

Çocuğun ahlakına etki eden bir diğer unsur da okuldur. Ahmet Mithat'a göre okulların manevi durumu, dinine bağlı bir aileninkine benzemelidir (1898: 189-190).

**Çocuk Eğitimine Yönelik Kaynaklar**

Ahmet Mithat'a göre, çocuklarına verecekleri talim ve terbiye hususunda ebeveynlere yol gösterilmesi gerekmektedir. Bu sayede bu görevlerini başarıyla yerine getirmeleri mümkün olacaktır (1888: 30-31). "İş yalnız babaların ve anaların ellerindedir." diyen Ahmet Mithat, onların çocuğu eğitme sürecinde izleyecekleri yolu gösterme görevini ise pedagoglara yükler (1899b: 198-199). Anne babalar işin ciddiyetini kavrayıp buna göre hareket etmelidirler (1899c: 17-19).

Yazara göre, çocuk eğitimi alanında kitaba dönüştürülen bilgi tecrübeden geçmelidir. Pedagoji alanında kitap yazacak kişinin sadece bilgili olması yetmez, bu alanda pek çok tecrübesi ve incelemesi olmalıdır ki doğru tespitlerde bulunabilsin (1899c: 148-149). Yazar, evladını gerçekten seven anne babaların bu konudaki kitapları okuyup inceledikten ve izleyecekleri yolu belirledikten sonra uygulamaya geçmeleri gerektiğini ifade eder (1899c: 139-140). Fakat bu alanda yazılan kitapları yetersiz bulur. Çocuğun seviyesi gözetilerek yazılmamalarını, ilk çocukluktan sonrası için yazılanlarda ise hangi yaşa uygun olduklarının belirtilmemesini eleştirir (1899c: 142-143). Çocuğun talim ve terbiyesine yönelik kitapları bir araya getirmek de çocuk eğitimi için önemlidir. Bu nedenle Ahmet Mithat, mutlaka çocuk eğitimine yönelik bir kitaplık teşkil edilmesi gerektiği görüşündedir. Kendisinin bu yönde çalışmaları olduğunu belirtir ve "Ana Babanın Çocuk Üzerindeki Hukuk ve Vezâifi" ile "Baba Olmak Sanatı" adlı kitapları bu alanda hizmet amacıyla kaleme aldığını ifade eder (1899c: 152-153).

Yaş grubuna göre kitaplar hazırlanması dönemin önemli ihtiyaçlarından biri olarak karşımıza çıkar. Çocuğun seviyesine inilemediği sürece onu eğitme hususundaki

amaçlara ulaşılamayacağı açıktır. Bu yüzden yazılacak kitaplar hem içerik hem de dil ve üslup bakımından çocuğun seviyesine uygun olmalıdır (Ahmet Mithat, 1899c: 143-146).

**Okulda Eğitim**

Dünyaya geldiği anda hayvan yavrularından bile daha geride bulunan insan, zihninin olgunlaşması sayesinde bütün varlıkların en üstünde bulunma mertebesine ulaşır (Ahmet Mithat, 1899a: 61-64). Onun bu mertebeyi kazanmasını sağlayacak olansa eğitimdir. İnsanlar için manevi ve medeni âlemin çıkış noktasını okul olarak kabul eden Ahmet Mithat'a göre, okula gitmemiş, yani okuldan alınacak bilim ve düşünce ile aydınlanmamış kişilerin hayvandan pek de farkları yoktur (1898: 184-185).

Çocuk eğitiminin en eski zamanlardan beri en işlek yolu okullardır (1899c: 48) diyen Ahmet Mithat'a göre okulların görevi, anne babanın çocukla ilgili manevi sorumluluklarını yerine getirmede onlara vekillik etmektir. Bu yüzden okullar, özellikle de yatılı okullar birer aile hükmünü alırlar (1899c: 57). Yazar, ailelerin artık toplumun gelişmesini ve medenileşmesini sağlayacak özellikte olmadığını ifade eder. Bu nedenle toplumda ailenin yerini okul tutmaktadır (1898: 187-188). Ahmet Mithat'a göre, gereği gibi düzenlenen okullar, ihtiyaca göre açıldıkları her yerde eğitimin gelişmesini ve buna dayalı olarak da medenileşmeyi sağlamaktadırlar (1899c: 50).

Anaokullarından yana bir tavır sergileyen yazar, çocukların sadece kendi âlemlerine özgü şeyleri görüp öğrenmelerini yeterli bulmaz (1899c: 101-102). Çocuklar erken yaşta eğitilmeye başlanmalıdır. Bu eğitim onlara varlık bilgisi kazandırmak şeklinde sürdürülmeli, böylece çocukların sadece kendi çevreleriyle sınırlı kalmaları önlenmelidir. Ahmet Mithat, çocuğa varlık bilgisi kazandırmanın en iyi yollarından birinin anaokulları olduğunu belirtir (1899c: 89-90). Yazar, anaokulundan çıkıp okuma yazmaya başlayan çocuğun birçok şeyi bilen bir öğrenci olacağına, bu nedenle okuduklarını daha rahat anlayacağına dikkat çeker. Çünkü çocuk, kitap sayfalarından okuyacağı şeyler hakkında önceden bir fikir edinmiştir (1899c: 97-99). Ayrıca anaokullarında verilen bu eğitim sayesinde çocuklar, normalde görüp öğrenemeyecekleri pek çok şeyle karşılaşır, onlarla ilgili bilgi edinirler. Böylece karşılaşacakları yeni şeyler onları şaşkınlığa düşürmez. Bunları daha önce öğrendikleriyle ilişkilendirerek kavrarlar (Ahmet Mithat, 1899c: 100-101). Varlık bilgisinin eğitimdeki önemini vurgulayan yazara göre, eğitimde esas olan bilgidir. Bilgi olmadan okuma yazmanın hiçbir faydası olmaz. Bu nedenle çocuklar daha okuma yazma öğrenecek çağa gelmeden, onlara seviyelerine uygun varlık bilgisi kazandırılmalıdır (1899c: 95-97).

Ahmet Mithat'a göre çocuğun okula başlama yaşı, onun başarısını etkileyen unsurlardan biridir. Bu nedenle çocuğun okula gönderilmesi hususunda acele edilmemeli, hiç olmazsa altı yaşın tamamlanması beklenmelidir. Bununla birlikte, öğrenci sıfatının gereği gibi taşınabilmesi için sekiz yaşın bitmesi gerekmektedir (1899c: 63-65).

**Eğitimde Şiddet**

Ahmet Mithat'ın eğitimle ilgili görüşlerinin arasında, eğitimde şiddet konusundaki fikirleri dikkat çeker. Eğitimde çağdaş yaklaşımlardan yana bir tavır sergileyen yazar, şiddet söz konusu olduğunda, eğitim öğretim faaliyetlerinin gereği gibi sürdürülmesi için lüzumlu görülebilecek durumlarda şiddet uygulanmasını onaylar. Hem

evde hem de okulda bu amaçla gösterilen şiddeti doğru bulur. Uygulanan şiddetin mazur görülme sebebi, bu yolla öğrencilerin iyi yetiştirileceği düşüncesidir. İyi yetişmek ise öncelikle kişinin kendisi için, ardından din ve devleti için faydalıdır (Ahmet Mithat, 1898: 191-192).

Ahmet Mithat'ın bazı durumlarda eğitimde şiddeti onaylamasının asıl sebebi araştırıldığında, bu düşüncenin kendi yaşantılarıyla bağlantısı açıkça görülür. On beş yaşına kadar kara cahil, yaramaz bir çocuk olan Ahmet Mithat, Mısır Çarşısı'nda bir attar dükkânına çırak olarak verilir. "Ustamdan yediğim dayakların acısıyla on beş yaşından sonra buradaki okuryazar esnaftan ders almaya başladım. Beş senede okuryazar bir efendi oldum." diyen Ahmet Mithat, orada yaşadıklarının etkisiyle okuma yazma öğrendiğini söyler (Us, 1955: 88 ; Yazgıç, 1940: 7).

## BULGULAR VE YORUM

Tanzimat edebiyatçılarından biri olan Ahmet Mithat'ın çocuk eğitimine verdiği önem dikkat çekicidir. Çünkü çocukların iyi yetiştirilmeleri ailenin, toplumun, devletin ve nihayet tüm insanlığın geleceğini etkileyecek önemli bir görevdir (Ahmet Mithat, 1899a: 11). Millî eğitimimizin genel amaçları incelendiğinde bireylerin ailesini, vatanını, milletini seven ve her zaman yüceltmeye çalışan kişiler olarak yetiştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html). Yani çocukların iyi yetiştirilmelerinin gereğine günümüzde de inanılmakta, bu hedef gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Çocuk eğitiminde takip edilmesi gereken yol ise onları, geleceğin şartlarına göre yetiştirmektir (Ahmet Mithat, 1888: 26). Yazarın, günümüz eğitim anlayışıyla örtüşen bu düşüncesine göre çocuklar, içerisinde bulunacakları devrin şartlarıyla mücadele edebilecek bir donanımla yetiştirilmelidirler. Hedeflenen kalkınma ve medenileşme bu sayede gerçekleşecektir (1898: 186-187). Günümüzde de aynı amaç söz konusudur. Bu amaç, Millî Eğitim Temel Kanunu'nda "...bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmak." sözleriyle ifade edilmektedir (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html).

Yazar, çocuklara verilecek eğitim öğretim konusunda ebeveynlere yol gösterilmesi gerektiği düşüncesindedir. Yazarın dikkat çektiği bu husus, günümüzde önem kazanan konulardandır. Çocuğu tanıtan, hangi yaşta ona nasıl davranılması ve eğitiminin nasıl sürdürülmesi gerektiğini hem teorik olarak hem de uygulama örnekleriyle anlatan pek çok kitap ebeveynlere yol göstermektedir.

Yazar, Eflatun'un, büyüklerin yanında yapılmaması gereken şeyleri asıl çocukların yanında yapmamak gerektiği ile ilgili sözünü hatırlatarak yetişkinlerin, çocuğun yanında dikkatli hareket etmeleri, ona iyi örnek olmaları gerektiğini vurgular (1899c: 77-78). Bir değerlendirme yapıldığında, çocuğun üzerinde sözlerden çok davranışların etkili olduğu bir gerçektir. Çocuk, çevresinde bulunan kişilerin davranışlarından etkilenir, bu kişileri kendine örnek alarak onlar gibi bir birey olur. Bu nedenle öncelikle ebeveynler davranışlarını gözden geçirip bazı alışkanlıklarını değiştirmelidirler (Tezvaran, 2003: 55-56).

Ahmet Mithat, çocuğun yetiştirilmesinde onun sorduğu sorulardan faydalanılması gerektiğine dikkat çeker. Günümüzde de ebeveynlerin çocuğun bütün sorularını sabırla cevaplandırmaya çalışması düşüncesi hakimdir. Çocuğun sorduğu soruları bir angarya olarak görmek ve onlara baştan savma cevaplar vermek yanlıştır (Dodson, 1998: 107-108). Ancak yazar, cevaplanması güç sorularla karşılaşan ebeveynlere ya çocuğun dikkatini başka bir yöne çekmeyi ya da "bilmiyorum" cevabını vermeyi tavsiye eder (1899a: 256-257). Oysa günümüzde çocuğun soracağı bu tip sorulara, çocuğun yaşına uygun, kısa, özlü ve doğru cevaplar verilmesi uygun görülmektedir (Yavuzer, 2005: 129-130).

İncelenen eserlerde çocuğun hayal gücü üzerinde de durulmuştur. Konuşmaya başlayan çocuğun hayal gücü de gelişir. Bu dönemde çocuk, kendisine anlatılan hikâyeleri büyük bir ilgiyle dinler. Özellikle de kendisiyle ve yaşadıklarıyla örtüşen hikâyeleri sever. Günümüzde de çocuklara hikâye anlatmanın ve okumanın onların hayal gücünü geliştireceği düşüncesi paylaşılmaktadır. Hikâyeler vasıtasıyla dış dünyaya, insana ve hayata dair gözlem, izlenim ve deneyimler çocuğa aktarılır. Hikâye, çocuğun ileride üyesi olacağı topluma uyum sağlamasında dolaylı olarak eğitici bir işlev görür (Şimşek, 2007: 91-93). Yazar, resimli kitapların, henüz okuma yazma bilmeyen çocukların eğitimindeki önemine dikkat çeker. Çağımızda bu önem çok daha iyi kavranmış ve ülkemizde okul öncesi dönemdeki çocuklara seslenen kitapların sayısı, çeşitliliği ve niteliği açısından artış görülmeye başlanmıştır. Özenle hazırlanmış bu kitaplar, çocuğun çevresini tanımasını sağlar. Anne kucağına oturup renkli, büyük resimli bir kitabın sayfalarına bakmak bir-üç yaş dönemindeki çocuklar için bir gereksinim olarak kabul edilmektedir (Nas, 2004: 53). Günümüzde bu kitaplara sesli ve müzikli kitaplar da eklenmiş, bu konudaki çeşitlilik artmıştır.

Yaş grubuna göre kitaplar hazırlanması, Ahmet Mithat'a göre dönemin en önemli ihtiyaçlarındandır. Günümüzde ise çocuklar için yazılan eserlerden oluşan bir edebiyatın daha belirgin biçimde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ülkemizde de son otuz-otuz beş yıl içinde bu alanda dikkate değer ilerlemeler olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı'nın yanında birçok yayınevi, banka ve kurum çocuk kitabı ve dergisi yayımına girişmiş bulunmaktadır (Oğuzkan, 2001: 4).

Ahmet Mithat'a göre, çocuğun hâlâ çok küçük olduğu düşüncesiyle eğitimini geciktirmek pedagojik açıdan uygun değildir. Bu nedenle üç yaşını tamamlayan çocuğun ciddi anlamda eğitimine başlanmalıdır. Ayrıca bir çocuğun okula başlaması için en azından altı yaşını tamamlamış olması gereklidir. Ülkemizde okul öncesi eğitim için 37-66 ay arasındaki çocukların anaokulları veya uygulama sınıflarında, 48-66 ay arasındakilerin de anasınıflarında eğitim almaları sağlanmaktadır. 66 ayını tamamlayan çocuklar için 12 yıllık zorunlu eğitim başlamaktadır. 60-66 ay arasındaki çocukların ise velinin yazılı isteği ve gelişim yönünden hazır olma şartıyla ilkokula devamları sağlanmaktadır (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/onikiyillik/oniki.html). Ülkemizde belirlenen zorunlu eğitim yaşı, Ahmet Mithat'ın düşündüğünden biraz daha öncedir. Bunda günümüz şartlarının etkisi büyüktür.

Ahmet Mithat, ahlakçı bir tavır sergileyerek, kendi döneminde Batıda uygulanan şekliyle laik eğitime karşı çıkar. Çünkü ona göre laik eğitim, ahlak anlayışının sarsılmasına ve aile kavramının ortadan kalkmasına sebep olur (1898: 190-191). Ahmet

Mithat'ın bu düşüncesi günümüz eğitim anlayışıyla örtüşmemektedir. Çünkü Türk millî eğitiminde laiklik esastır. Ahlak eğitimi ise ilk ve ortaöğretim kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleriyle verilmektedir (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html). Ahmet Mithat Efendi'nin Batılı anlamda laik eğitime bakışı ile çağdaş eğitim anlayışı arasındaki farklılık, laikliğin günümüzdeki yorumuyla yakından ilgilidir.

Ahmet Mithat'ın eğitimle ilgili görüşlerinin arasında şiddet konusundaki fikirleri çarpıcıdır. O, eğitim öğretimin gereği gibi sürdürülmesi için bazı durumlarda hem evde hem de okulda uygulanan şiddeti onaylamıştır (1898: 191-192). Ancak çağımızda sınıfta hoşgörü ve sevgiye dayalı, demokratik bir ortamın öğrenci üzerinde daha etkili olduğu düşüncesi hakimdir. Günümüz eğitim anlayışına göre iyi bir disiplin; uygun eğitim programı, çağdaş bir rehberlik, sağlıklı bir aile-okul ilişkisi, alanında uzman ve hoşgörülü bir öğretmen, öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun bir okul ortamıyla sağlanabilir (Doğan, 2003: 157). Çocuğa evde verilen eğitimde de şiddetin yeri yoktur. Uzmanlar, çocuğu döverek terbiye etmekten kaçınılması gerektiğini ifade etmektedirler. Çünkü böyle bir eylem çocuğun eğitimine katkı sağlamaz, aksine onun duygu ve davranışları üzerinde pek çok olumsuzluğa sebep olur (Saygılı, 2007: 94-95).

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim ve öğretimi medenileşmenin tohumu olarak kabul eden Ahmet Mithat, eserlerinde çocuk eğitiminden kadın ve gençlerin eğitimine, gerçek anlamda Batılılaşmadan batıl inançlara, kadın haklarından topluma hizmet fikrine, din ve felsefeden tarih ve müziğe kadar geniş bir konu yelpazesine yer vererek halkı bu konularda bilinçlendirmeye çalışmış, bunu yaparken de halk diliyle, halkın seviyesine ve zevkine uygun bir üslup kullanmıştır.

Ahmet Mithat'a göre çocuk; aile, toplum, devlet ve nihayetinde tüm insanlık için en önemli ferttir. O, bütün bunların merkezindedir ve gelecek onun üzerine bina edilmektedir. Yazarın çocuk eğitimi konusuna ağırlık vermesinin sebebi de budur. İyi bir eğitimin temelleri çocukluk çağında atılır. Bu nedenle Ahmet Mithat, çocuklarını yetiştirme konusunda ebeveynlere mutlaka yol gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çocuğu yetiştirmek her ne kadar annenin ve özellikle de babanın vazifesi olsa da onlara bu konuda yol göstermek eğitimcilerin görevidir. Bu görev bilinciyle hareket eden Ahmet Mithat, çocuk eğitimi konusunda eserler kaleme almıştır. Çocuğun fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimi kadar ailesi ve içinde bulunduğu çevre de onun eğitimi üzerinde etkilidir. Yazar, çocuk eğitimi konusunu bütün bu unsurları göz önünde bulundurarak ele alır. Çocuğun dünyaya geldiği andan başlayarak çocukluk çağının sonuna kadar izlenmesi gereken yolu okuyucularına adım adım anlatır. Bunu yaparken de sadece teoriye, okuduğu kaynaklara dayanmaz. Bizzat kendi tecrübelerinden ve gözlemlerinden de yararlanır. Çünkü Ahmet Mithat'a göre pedagoji alanında ortaya konacak bilgi, mutlaka tecrübeden geçmelidir. Ahmet Mithat'ın bu anlayışla kaleme aldığı düşünceleri değerlendirildiğinde, çağının ilerisinde ve günümüz eğitim anlayışıyla oldukça uyuşan fikirlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Özellikle çocuğa verilecek ahlak ve terbiye eğitimi ile okul öncesi eğitim konusunda kaleme aldıkları günümüzde de kabul gören düşüncelerdir. Yaşadığı dönemde anaokulları olmamasına rağmen yazar, bu okulların gerekliliğini etkili bir şekilde kaleme almıştır. Okula başlama yaşı konusunda

ileri sürdüğü düşünceler o dönemin şartları dikkate alındığında hak verilecek niteliktedir. Oysa günümüzde yaşanan gelişmeler ve çocuk eğitiminin katettiği mesafe okula başlama yaşının düşmesini sağlamıştır.

Genel bir karşılaştırma yapıldığında Ahmet Mithat'ın laik eğitim ve eğitimde şiddet konusunda dile getirdiği düşüncelerin günümüz eğitim anlayışıyla çeliştiği görülmektedir. Yazar, o dönemde kiliselere bir tepki olarak ortaya çıkan okulların sebep olduğu olumsuzluklara dayanarak laik eğitime karşı çıkmıştır. Çünkü bu okullarda, papazlar tarafından sürdürülen baskıcı eğitime başkaldırmak düşüncesiyle aşırıya gidilmiş ve sonuçta inanç ve ahlak açısından zayıf bir nesil yetişmiştir. Yazar, Avrupa'daki fuhuş, dinsizlik/ inançsızlık, aile kurumunun zayıflaması, gayrimeşru çocuklar gibi sorunların hepsini bu sebebe bağlamıştır (1898: 190-191). Görüldüğü gibi laik eğitim konusundaki düşünce farklılığının sebebi yazarın yorumuyla ilgilidir. Çağımızdaki laik eğitim anlayışı ise farklıdır. Bu nedenle Ahmet Mithat'ın günümüzdeki anlayışla tamamen farklılık arz eden tek düşüncesi eğitimde uygulanan şiddet konusundadır denilebilir. Kendi yaşadıklarının da etkisiyle eğitimde şiddeti onaylayan yazar, hem okuldaki hem de evdeki şiddeti doğru bulur. Hâlbuki eğitimde şiddetin kesinlikle yerinin olmadığı, uygulanacak şiddetin çocuğu olumsuz yönde etkileyeceği düşüncesi günümüzde tartışmasız bir gerçektir.

Sonuç olarak bir değerlendirme yapıldığında çocuk eğitimi konusunda Ahmet Mithat'ın, günümüzde kabul görmeyen bir iki düşüncesi bulunsa da, genel anlamda çağının çok daha ilerisinde ve günümüz eğitim anlayışıyla da paralellik gösteren fikirlere sahip olduğu söylenebilir.

Yapılan incelemelerden elde edilen sonuca dayanarak Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinin çocuk eğitimi konusunda ebeveyn ve eğitimcilerin dikkatlerine sunulması önerilmektedir. Ayrıca yazarın Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı eğitsel boyutlu eserlerinden, günümüz Türkçesine de aktarılmak koşuluyla, Türkçe öğretiminde yardımcı ders materyali olarak faydalanılmalıdır.

## KAYNAKLAR

Ahmet Mithat Efendi, (1899c), *Ana Babanın Evlat Üzerindeki Hukuk ve Vezâifi*, İstanbul.

Ahmet Mithat Efendi,(1888), *Babalar Oğullar*, İstanbul.

Ahmet Mithat Efendi, (1899a), *Çocuk Melekât-ı Uzviye ve Ruhiyesi*, İstanbul.

Ahmet Mithat Efendi, (1898), *Hikmet-i Peder*, İstanbul.

Ahmet Mithat Efendi, (1899b), *Peder Olmak Sanatı*, İstanbul.

ALBAYRAK, Leyla, (2010), Ahmet Mithat Efendi'nin Eserlerinde Eğitim ve Çağdaş Eğitim Yaklaşımları Arasında Bir Karşılaştırma, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

DODSON, Fitzhugh, (1998), Çocuk Eğitimi El Kitabı, (Çev., Ayşegün Durmaz), Kırkambar Yayınları, İstanbul.

DOĞAN, Tahsin, (2003), Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerine Rehber Öğretimde Planlama Uygulama Değerlendirme ve Eğitim Mevzuatı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

NAS, Recep, (2004), Örneklerle Çocuk Edebiyatı, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa.

OĞUZKAN, A. Ferhan, (2001), Çocuk Edebiyatı, Anı Yayıncılık, Ankara.

SAYGILI, Sefa, (2007), Ruhen ve Bedenen Sağlıklı Çocuk Yetiştirmek, Hayat Yayıncılık, İstanbul.

ŞİMŞEK, Tacettin, (2007), Çocuk Edebiyatı, 4. Baskı, Suna Yayınları, Konya.

Türkçe Sözlük I-II, (1998), Türk Dil Kurumu Yayınları, 9. Baskı, Ankara.

TEZVARAN, Zehra, (2003), 16 Haftalık Anne ve Baba Eğitimi, Kariyer Yayıncılık, İstanbul.

US, Hakkı Tarık, (1955), Bir Jübilenin İntibaları: Ahmed Midhat'ı Anıyoruz!, Vakit Basımevi, İstanbul.

YAVUZER, Haluk, (2005), Çocuk Eğitimi El Kitabı, 19. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

YAZGIÇ, Kâmil, (1940), Ahmet Mithat Efendi: Hayatı ve Hatıraları, Tan Matbaası, İstanbul.

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html (E.T.: 23.09.2013)

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/onikiyillik/oniki.html (E.T. 23.09.2013)